

Υπό τη σκιά του Ζίγκφριντ

Ο Χίτλερ και η νέα θρησκεία για τους ανατολικούς Σλάβους

Μιχαήλ Σκαρόφσκι, Γιατρός Ιστορικών Επιστημών

Επιτιθέμενοι κατά της ΕΣΣΔ οι ναζί υπολόγιζαν να εκμεταλλευθούν δραστήρια τη θρησκεία για τους σκοπούς τους. Είχαν ήδη πλούσια πείρα ασκήσεως τέτοιου είδους πολιτικής τόσο στη Γερμανία, όσο και στα κατεχόμενα από τους ίδιους εδάφη στην Ευρώπη. Οι μέθοδοι και οι πρακτικές της ναζιστικής εκκλησιαστικής πολιτικής, που είχαν δοκιμασθεί έως το 1941 σε διάφορες κατακτημένες ευρωπαϊκές χώρες, μεταφέρθηκαν στους θρησκευτικούς οργανισμούς της Σοβιετικής Ένωσης. Επιπλέον, η εν λόγω πολιτική καθοριζόταν εδώ σε σημαντικό βαθμό από την αρνητική στάση έναντι των Σλάβων γενικότερα και των Ρώσων ειδικότερα. Ταυτόχρονα, η πολιτική της ναζιστικής Γερμανίας έναντι των Ορθοδόξων Εκκλησιών, πρωτίστως της Ρωσικής, υπέστη ουσιαστική μετεξέλιξη και διακρίνεται σε δύο διαφορετικά μεταξύ τους στάδια: πριν και μετά τον Ιούνιο του 1941.

Υπήρχε ένα μεγάλο σύνολο παραγόντων, οι οποίοι καθόριζαν τη θέση των γερμανικών Αρχών επί του ζητήματος αυτού: ο προπαγανδιστικός, ο ιδεολογικός, ο στρατιωτικός (η κατάσταση στο Ανατολικό μέτωπο), ο διεθνής κ.ά. Παρ' όλη τη διαφοροποίηση μεταξύ αυτών, καταλυτικό ρόλο

διαδραμάτιζαν οι οδηγίες της ύπατης ηγεσίας του ναζιστικού κόμματος και του Α. Χίτλερ προσωπικά, πράγμα, που επιτρέπει να μιλάμε για την ύπαρξη μιας ενιαίας κατευθυντήριας γραμμής.

Υφίσταντο αρκετές γερμανικές κρατικές υπηρεσίες, οι οποίες ασχολήθηκαν με τις υποθέσεις της Ρωσικής Εκκλησίας. Ως προς τον βαθμό αυστηρότητας των θέσεων τους κατανέμονταν ως ακολούθως: την πλέον ήπια γραμμή ακολουθούσε το υπουργείο Εκκλησιαστικών Υποθέσεων του Ράιχ, εν συνεχεία ακολουθούσε το Γενικό Στρατηγείο της Βέρμαχτ και η στρατιωτική διοίκηση στη Ρωσία, μετέπειτα το υπουργείο Κατεχομένων Ανατολικών Εδαφών, το οποίο με την πάροδο του χρόνου προέβη σε ορισμένες υποχωρήσεις στις Ορθόδοξες Εκκλησίες. Για την πολύ μεγαλύτερη σκληρότητα ξεχώριζε το Κεντρικό Γραφείο Ασφαλείας του Ράιχ και, τέλος, ανοιχτά εχθρική ήταν η θέση της ηγεσίας του ναζιστικού κόμματος – του επικεφαλής της Γραμματείας του Κόμματος Μ. Μπόρμαν και του ίδιου του Α. Χίτλερ.

Στην πρώτη φάση οι γερμανικές Αρχές (κυρίως το υπουργείο Εκκλησιαστικών Υποθέσεων του Ράιχ) παρείχαν κάποια προστασία στην Υπερόρια Ρωσική Εκκλησία, ενώ την ίδια στιγμή ασκούσαν στοχευμένη πολιτική ενοποιήσεως της Ορθοδόξου Διασποράς στο Γ΄ Ράιχ. Η εκστρατεία, που αναπτύχθηκε, απέβλεπε κατ' αυτόν τον τρόπο στην πρόκληση διεθνούς προπαγανδιστικής εντύπωσης. Το ναζιστικό καθεστώς επιθυμούσε να παρουσιασθεί στα μάτια της κοινής γνώμης ως ο αντίποδας της σοβιετικής κυβερνήσεως, η οποία ειδικά τη δεκαετία του 1930 είχε στο μέγιστο βαθμό διώξει τη Ρωσική Εκκλησία. Επιπλέον, ο στόχος ήταν να μειωθεί η δυσμενής επίδραση των πληροφοριών, που διέρρεαν στο εξωτερικό για την αρξάμενη καταπίεση της Ρωμαιοκαθολικής και της Λουθηρανικής Εκκλησίας, καθώς και να ταχθούν υπέρ του Ράιχ τα κατοικούμενα από ορθόδοξους βαλκανικά κράτη, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Ελλάδα και η Γιουγκοσλαβία. Με την πάροδο του χρόνου το υπουργείο Εκκλησιαστικών Υποθέσεων του Ράιχ άρχισε να επιδιώκει και τον δικό του σκοπό, τον οποίο δεν συμμερίζονταν άλλες υπηρεσίες, δηλαδή τη δημιουργία μιας αυτοτελούς υπερεθνικής Γερμανικής Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Αδόλφος Χίτλερ

Μάρτιν Μπόρμαν

Ο Χίτλερ εξέρχεται από ναό, 1931

Μετά την έναρξη, την άνοιξη του 1941, της στρατιωτικής επιθέσεως του Ράιχ στα Βαλκάνια και τον Ιούνιο κατά της ΕΣΣΔ, η προηγούμενη πολιτική υπέστη σημαντικές αλλαγές (τα πρώτα σημάδια αυτών των αλλαγών κατέστησαν εμφανή ήδη στο Κυβερνείο της Πολωνίας το 1939-1940). Επικράτησε η εχθρική στάση έναντι της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας. Επεκτάθηκαν και μάλιστα ενισχύθηκαν αισθητά εις βάρος της οι μέθοδοι άσκησης πίεσεως, οι οποίες είχαν ήδη δοκιμασθεί σε άλλες ομολογίες στο έδαφος της ίδιας της Γερμανίας, όπου η κατευθυντήρια γραμμή για τη διευθέτηση του «θρησκευτικού ζητήματος» είχε ως γνώμονα τη διάλυση (εσωτερική και εξωτερική) των διαμορφωθείσων παραδοσιακών ανθεκτικών δομών, την «ατομικοποίηση» των Εκκλησιών. Καταβλήθηκαν προσπάθειες να διαμελισθεί και η Ρωσική Εκκλησία σε αρκετά τμήματα, που δεν θα επικοινωνούσαν μεταξύ τους (κυρίως, με βάση το εθνικό κριτήριο), αυτά τα τμήματα να τεθούν υπό πλήρη έλεγχο και ταυτόχρονα καταβαλλόταν προσπάθεια να χρησιμοποιηθούν οι εκκλησιαστικές οργανώσεις για να βοηθήσουν τις διοικήσεις στα κατεχόμενα εδάφη και για προπαγανδιστικούς σκοπούς. Σε αυτό οφείλεται και η μεταβολή στη στάση έναντι του ρωσικού ιερού κλήρου της Διασποράς, του οποίου επιχειρήθηκε η πλήρης απομόνωση από τα γεγονότα στη Ρωσία και από τους αιχμαλώτους ή εκτοπισθέντες στη Γερμανία για καταναγκαστικές εργασίες συμπατριώτες τους.

Από τον Ιούλιο του 1941 το πρόβλημα των Ορθοδόξων Εκκλησιών περιήλθε στη σφαίρα ενδιαφερόντων σημαντικότερων ναζιστικών υπηρεσιών: της Γραμματείας του Κόμματος, του Κεντρικού Γραφείου Ασφαλείας του Ράιχ (ΚΓΑΡ), του υπουργείου των Κατεχομένων Ανατολικών Εδαφών του Ράιχ και του υπουργείου Εξωτερικών. Το υπουργείο Εκκλησιαστικών Υποθέσεων του Ράιχ «παραμερίστηκε σε δεύτερο ρόλο», ενώ στα Κατεχόμενα της ΕΣΣΔ δεν επιτράπηκε καν να

εισέλθει. Σε περίπτωση στρατιωτικής νίκης του Γ΄ Ράιχ η Ορθόδοξη Εκκλησία θα χρειαζόταν να αντιμετωπίσει μια νέα, τρίτη φάση της ναζιστικής εκκλησιαστικής πολιτικής. Στο ΚΓΑΡ και στη Γραμματεία του Κόμματος εκπονήθηκαν σχέδια σταδιακής διαλύσεως αυτής της Εκκλησίας και δημιουργίας μιας νέας θρησκείας για τα κατεχόμενα ανατολικά εδάφη.

Παρ' όλη την αρχική εξωτερική διαφοροποίηση της ναζιστικής και της προπολεμικής σοβιετικής (1920-1930) θρησκευτικής πολιτικής υπήρχαν μεταξύ τους και πολλά κοινά σημεία. Τούτο εμφανώς διακρίνεται και στο παράδειγμα της περιφέρειας Βαρτεγκάου (περιοχή του Πόζναν), η οποία το 1939 επελέγη ως «πεδίο δοκιμών» για ναζιστικά εκκλησιαστικά πειράματα. Όπως και στην ΕΣΣΔ, έκλεισαν εκεί όλα τα μοναστήρια και όλη η θρησκευτική δραστηριότητα υποβαθμίστηκε στο επίπεδο των κοινοτήτων.

Με την έναρξη του πολέμου στην ΕΣΣΔ οι ναζί αποφάσισαν να προβούν σε μικρές υποχωρήσεις στους ορθοδόξους στα κατεχόμενα εδάφη. Σε ορισμένες οδηγίες αναφέρεται ότι η θρησκευτική δραστηριότητα του ντόπιου πληθυσμού δεν πρέπει να παρεμποδίζεται, αλλά ούτε γίνεται λόγος για κάποια ενθάρρυνση. Ακόμη καταρτίστηκε νομοσχέδιο ενός νόμου, που δεν υιοθετήθηκε τελικά, σχετικά με την ελευθερία του θρησκεύεσθαι στην Ανατολή. Άλλωστε θα υπερέβαινε πιθανώς τις δυνάμεις του Χίτλερ το να υπογράψει εκείνο τον νόμο, εξαιτίας της δικής του εσωτερικής αντιχριστιανικής θέσεως και όχι μόνον εξαιτίας του κινδύνου μιας αρνητικής για τους ναζί επιρροής του διατάγματος στις Εκκλησίες στην ίδια τη Γερμανία. Η πραγματική θρησκευτική πολιτική της γερμανικής κατοχικής διοικήσεως είχε επίσης πολλά κοινά σημεία με την προπολεμική σοβιετική. Στο από 16^{ης} Αυγούστου 1941 διάταγμά του ο αρχηγός του ΚΓΑΡ Χάιντριχ διέταξε τα τμήματα Αστυνομίας Ασφάλειας και της Υπηρεσίας Ασφαλείας του Ράιχσφουρερ των Ες-Ες να πληροφορούν τακτικά για την εξέλιξη της καταστάσεως στον θρησκευτικό τομέα στο κατεχόμενο τμήμα της ΕΣΣΔ.

Ράινχαρντ Χάιντριχ

Φράνκλιν Ρούσβελτ

Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ

Μια από τις ιδιαιτερότητες της ναζιστικής θρησκευτικής πολιτικής ήταν το γεγονός ότι, σε αντιδιαστολή προς τους Σοβιετικούς ηγέτες, σχεδόν όλοι οι ηγέτες του Γ΄ Ράιχ ήταν μυστικιστικά, ψευδοθρησκευτικά διακείμενοι και απέδιδαν σημαντική προσοχή σε αυτήν την πτυχή. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1930 εκπονούνταν και σχέδια δημιουργίας μιας «νέας θρησκείας». Σ' ένα από αυτά, το οποίο πιθανώς εξασφάλισε η αμερικανική υπηρεσία πληροφοριών, αναφέρθηκε σε επίσημη δήλωσή του ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Ρούζβελτ στα τέλη του 1941. Περίπου το 1939 ένα άλλο, λεπτομερές και κατά στάδια δομημένο σχέδιο, με προγραμματισμό για εικοσιπέντε χρόνια, υπό τον τίτλο «Σχέδιο εθνικοσοσιαλιστικής θρησκευτικής πολιτικής» εκπονήθηκε από το Γραφείο του Reichsleiter («Ηγέτη του Ράιχ») Α. Ρόζενμπεργκ. Σε αυτό γινόταν λόγος για την ανάγκη μετά από 25ετία να καθιερωθεί μια υποχρεωτική για κάθε πολίτη ναζιστική κρατική θρησκεία. Επομένως, σε περίπτωση εφαρμογής αυτού του σχεδίου, οι παραδοσιακές ομολογίες θα αντιμετώπιζαν μία θλιβερή μοίρα.

Ήδη τον Αύγουστο του 1941, δύο μήνες μετά την έναρξη του πολέμου κατά της ΕΣΣΔ, σύμφωνα με προσωπικές υποδείξεις του Χίτλερ, εκπονήθηκε η βάση για την κατευθυντήρια γραμμή στο εκκλησιαστικό ζήτημα στην Ανατολή. Τα γερμανικά όργανα εξουσίας θα έπρεπε μόνον να ανέχονται τη Ρωσική Εκκλησία και παράλληλα να συμβάλλουν στον μέγιστο κατά το δυνατόν κατακερματισμό της σε ξεχωριστά ρεύματα προς αποφυγή του ενδεχόμενου συνεννόησης «ηγετικών στοιχείων» της για αγώνα κατά του Ράιχ. Επίσης τέθηκαν οι σκοποί της προπαγανδιστικής χρήσεως της Ορθοδοξίας, ως πνευματικής δυνάμεως, διωκόμενης από τη σοβιετική εξουσία και εν δυνάμει εχθρικής έναντι του μπολσεβικισμού, καθώς και της εκμεταλλεύσεως των εκκλησιαστικών οργανώσεων για συνδρομή στη γερμανική διοίκηση στα κατεχόμενα εδάφη.

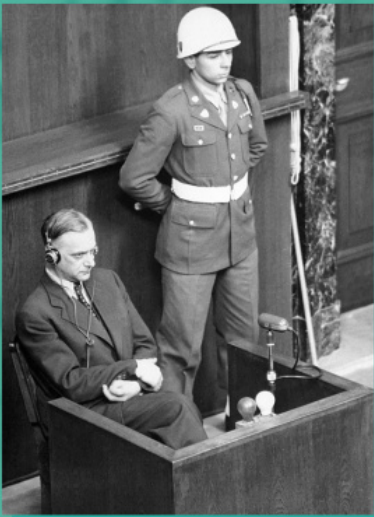
Οι οδηγίες του Χίτλερ σχετικά με την απαγόρευση στους στρατιωτικούς της Βέρμαχτ να συμβάλλουν καθ' οιονδήποτε τρόπο στην αναβίωση της εκκλησιαστικής ζωής στην Ανατολή, δεν προέκυψαν τυχαία. Κατά το δεύτερο ήμισυ του 1941 μεμονωμένοι αξιωματικοί και εκπρόσωποι της γερμανικής στρατιωτικής διοικήσεως βοηθούσαν στην επαναλειτουργία ναών. Προκειμένου να σταματήσουν πλήρως παρόμοια γεγονότα, μόνον ένα διάταγμα αποδείχθηκε ανεπαρκές και ο Χίτλερ, ο οποίος εκδήλωσε ως προς το θέμα αυτό εμφανή ανησυχία, τον Σεπτέμβριο εξέδωσε νέες συμπληρωματικές οδηγίες. Εκδόθηκαν μαζί με τέσσερις παλαιότερες οδηγίες στις 2 Οκτωβρίου 1941 υπό τη μορφή διαταγών των διοικητών των στρατιών στις περιοχές των μετόπισθεν «Βορράς», «Κέντρο» και «Νότος». Σύντομα ακολούθησαν από τη στρατιωτική ηγεσία διά διαφόρων εγκυκλίων επιπρόσθετες υποδείξεις, με τις οποίες διευκρινιζόταν στον στρατό η στάση, που θα έπρεπε να κρατήσουν έναντι της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Σταδιακά, έστω και όχι αμέσως, αυτές οι διαταγές τέθηκαν σε ισχύ με αποτέλεσμα να διακοπεί κάθε βοήθεια προς την Εκκλησία από τα γερμανικά στρατεύματα.

Τους πρώτους μήνες του πολέμου με την ΕΣΣΔ, επωφελούμενα από το ότι στα κατεχόμενα εδάφη δεν είχαν ακόμη οριστικά σχηματιστεί πολιτικές διοικήσεις, τα όργανα της Αστυνομίας Ασφαλείας και της Υπηρεσίας Ασφαλείας του Ράιχσφουερ των Ες-Ες (ΥΑΡΕΕ) επιχείρησαν να εξασφαλίσουν κυρίαρχη επιρροή επί των θρησκευτικών οργανώσεων. Τούτο φάνηκε σαφώς από το παράδειγμα της Λευκορωσίας και της Ουκρανίας. Οι απόψεις της Αστυνομίας Ασφαλείας και του υπουργείου Κατεχομένων Ανατολικών Εδαφών του Ράιχ συνέπιπταν κάθε άλλο παρά πάντοτε. Έτσι, το ΚΓΑΡ άρχισε να εκπονεί πιο μακροπρόθεσμα μεταπολεμικά σχέδια για τη θρησκευτική πολιτική στην Ανατολή. Ήδη στις 31 Οκτωβρίου 1941 εκδόθηκε η σχετική μυστική εγκύκλιος με υπογραφή του Χάιντριχ. Ο ολοκληρωτικός ρατσισμός αυτής της διαταγής δεν αφήνει αμφιβολίες για την τύχη της Ορθοδοξίας σε περίπτωση νίκης της ναζιστικής Γερμανίας. Θα εξαφανιζόταν με την εμφύτευση μιας «νέας θρησκείας», από την οποία θα είχαν αφαιρεθεί πολλά θεμελιώδη χριστιανικά δόγματα.

Το υπουργείο Κατεχομένων Ανατολικών Εδαφών του Ράιχ δεν ασχολήθηκε με παρόμοια σχέδια. Επέλυε πιο συγκεκριμένα προβλήματα: την «ειρήνευση» των κατεχομένων εδαφών, την εκμετάλλευση του οικονομικού τους δυναμικού προς όφελος του Γ' Ράιχ, την εξασφάλιση της υποστήριξης της γερμανικής διοικήσεως από τον ντόπιο πληθυσμό κ.ά. Γι' αυτό αποδιδόταν μεγάλη σημασία στην προπαγανδιστική δραστηριότητα και ως προς τα ανωτέρω έμοιαζε πολύ ελκυστικό να χρησιμοποιηθούν τα θρησκευτικά αισθήματα του πληθυσμού. Ειδικά αυτό το υπουργείο και οι επίτροποι του Ράιχ, που διακρίθηκαν για τη σημαντική τους αυτοτέλεια, ήταν εκείνοι, οι οποίοι από το τέλος του 1941 καθόριζαν στο μέγιστο βαθμό την πρακτική εκκλησιαστική πολιτική των γερμανικών οργάνων εξουσίας στην Ουκρανία, τη Λευκορωσία και τη Βαλτική.

Στην κατάθεσή του στις 16 Οκτωβρίου 1946 στη δίκη της Νυρεμβέργης ο Α. Ρόζενμπεργκ δήλωσε:

«Μετά την είσοδο των γερμανικών στρατευμάτων στα ανατολικά εδάφη ο στρατός με ίδια αυτού πρωτοβουλία χάρισε την ελευθερία της λατρείας και όταν ορίσθηκα υπουργός των Ανατολικών Περιφερειών νομίμως επικύρωσα αυτήν την πρακτική, εκδίδοντας ειδικό διάταγμα «περί ελευθερίας της Εκκλησίας» στα τέλη Δεκεμβρίου του 1941». Τέτοιο διάταγμα πράγματι συντάχθηκε από τον Ρόζενμπεργκ, αλλά εξαιτίας των αντιδράσεων ισχυρών αντιπάλων, κυρίως του Μπόρμαν και του Χίτλερ προσωπικά, ουδέποτε εκδόθηκε. Η εκπόνηση του θεμελιώδους νόμου περί θρησκευτικής ελευθερίας στα κατεχόμενα ανατολικά εδάφη και οι επ' αυτού συνομιλίες συνεχίζονταν επί επτά μήνες: από τον Οκτώβριο έως τις αρχές Μαΐου και τελικά το τελευταίο 18^ο νομοσχέδιο απορρίφθηκε κατηγορηματικά από τον Χίτλερ. Εκείνο, που εκδόθηκε με τη μορφή αυτοτελών διαταγών των επιτρόπων του Ράιχ, ήταν μόνο μια συντομευμένη εκδοχή των διευκρινιστικών οδηγιών για τον νόμο, που ουδέποτε υιοθετήθηκε.

Ο Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ
στη δίκη της Νυρεμβέργης

Έριχ Κοχ

Χάινριχ Λόζε

Οι διαβουλεύσεις κορυφώθηκαν την άνοιξη του 1942. Έως εκείνη τη στιγμή η θρησκευτική άνοδος υποχρέωσε σε σοβαρή ενασχόληση με το εκκλησιαστικό ζήτημα στη Ρωσία. Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι με τα θρησκευτικά προβλήματα ασχολήθηκε εκ του σύνεγγυς και τα θεωρούσε ως σημαντικότερα στην υπόθεση της «διακυβερνήσεως των κατακτημένων λαών» ο Χίτλερ προσωπικά. Στις 11 Απριλίου 1942 εξέθεσε σε κύκλο στενών συνεργατών του τη δική του θεώρηση της θρησκευτικής πολιτικής: βίαιος κατακερματισμός των Εκκλησιών, καταναγκαστική αλλοίωση του χαρακτήρα των πιστεύω των πληθυσμών στις κατεχόμενες περιοχές, απαγόρευση της «οικοδόμησης ενιαίων Εκκλησιών σε οποιαδήποτε κατά το μάλλον ή ήττον σημαντική έκταση ρωσικών εδαφών».

Εφαρμόζοντας τις οδηγίες του Ρόζενμπεργκ, ο επικεφαλής του Κομισαριάτου Ουκρανίας του Ράιχ (ΚΟΡ) Ε. Κοχ την 1^η Ιουνίου και ο κομισάριος του Ράιχ Χ. Λόζε στις 19 Ιουνίου εξέδωσαν τις ίδιες διαταγές, με τις οποίες έθεταν υπό διαρκή έλεγχο της γερμανική διοικήσεως όλες τις θρησκευτικές οργανώσεις. Οποιοσδήποτε αναφορές στην ελευθερία της πίστεως ή της εκκλησιαστικής δράσεως απουσίαζαν πλήρως, το κύριο ενδιαφέρον επικεντρωνόταν στους κανόνες καταχωρήσεως των οργανώσεων των πιστών, στους οποίους επιτρεπόταν μόνον να ασχολούνται με αμιγώς θρησκευτικά θέματα.

Επομένως, προς το καλοκαίρι του 1942 η κατευθυντήρια γραμμή της γερμανικής εκκλησιαστικής πολιτικής στην Ανατολή είχε οριστικά διαμορφωθεί και μάλιστα βασίσθηκε στη γνώμη της Γραμματείας του Κόμματος και στις προσωπικές οδηγίες του Χίτλερ. Όλοι οι διαφωνούντες με την προσέγγιση αυτή αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. Εφεξής αυτή η γραμμή δεν θα μεταβληθεί ουσιαστικά, παρόλο που το υπουργείο των Κατεχομένων Ανατολικών Εδαφών του Ράιχ και το στρατηγείο της Βέρμαχτ κατά διαστήματα με ποικίλους τρόπους προσπαθούσαν να πετύχουν κάποια χαλάρωσή της.

Προκειμένου να αποτραπεί η αναβίωση μιας ισχυρής και ενιαίας Ρωσικής Εκκλησίας οι ναζί ήδη από το φθινόπωρο του 1941 υποστήριζαν ορισμένους ορθόδοξους ιεράρχες στην Ουκρανία, τη Βαλτική και τη Λευκορωσία, οι οποίοι τάχθηκαν κατά του Πατριαρχείου Μόσχας και ανακοίνωσαν την πρόθεσή τους να ιδρύσουν αυτοκέφαλες εκκλησιαστικές οργανώσεις. Η αλήθεια είναι ότι οι επίτροποι του Ράιχ, έστω και σε διαφορετικό βαθμό, δεν συμμερίζονταν πλήρως αυτή τη θέση του υπουργείου. Ο Χ. Λόζε επέδειξε στη Βαλτική ανοχή στην αρτίως οργανωμένη Ρωσική Εκκλησία και την ιεραποστολική της δράση στη Βορειοδυτική Ρωσία, αλλά δεν επέτρεπε την εκκλησιαστική-διοικητική ένωση της εξαρχίας της Βαλτικής με τη Λευκορωσία, όπου με κάθε μέσο, έστω και χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία, ενθάρρυνε τις εκκλησιαστικές αποσχιστικές τάσεις.

Германия дарит 1026 православных духовных книг русскому экзархату

Ο Μητροπολίτης Σέργιος Βοσκρεσένσκι

Κληρικοί της Ορθόδοξου Ιεραποστολής Πσκοφ και Γερμανοί στρατιωτικοί στη Μονή των Σηλαιών του Πσκοφ

Σχεδόν όλες οι κατεχόμενες από τα γερμανικά στρατεύματα ρωσικές περιφέρειες ευρίσκονταν κοντά στο μέτωπο και διοικούνταν από στρατιωτική διοίκηση, η οποία σε πολλές περιπτώσεις στις πρακτικές εκδηλώσεις της χαλάρωνε τη ναζιστική κατευθυντήρια γραμμή έναντι της Ρωσικής Εκκλησίας. Ιδιαίτερα ευνοϊκή σε σύγκριση με άλλες περιφέρειες ήταν η κατάσταση στη Βορειοδυτική Ρωσία, όπου έδρασε επιτυχώς η Ορθόδοξη Ιεραποστολή Πσκοφ. Ο επικεφαλής της Εξαρχίας Βαλτικής του Πατριαρχείου Μόσχας μητροπολίτης Σέργιος Βοσκρεσένσκι κατόρθωσε ήδη στα μέσα Αυγούστου του 1941 να εξασφαλίσει άδεια της στρατιωτικής διοικήσεως να ιδρύσει Ιεραποστολή και εν συνεχεία, μέχρι τη δολοφονία του τον Απρίλιο του 1944, απέδιδε μεγάλη προσοχή στη λειτουργία της. Η θρησκευτική αναγέννηση σε διάφορες περιοχές της Ρωσίας εξελισσόταν πολύ δυναμικά και ήταν στενώς συνδεδεμένη με την αύξηση της εθνικής αυτοσυνειδησίας.

Ορισμένες μεταβολές στη ναζιστική εκκλησιαστική πολιτική σημειώθηκαν στα τέλη 1943-1944. Επιθυμώντας να αντιμετωπίσει τη σοβιετική προπαγάνδα, το ΚΓΑΡ, σε συμφωνία με τη Γραμματεία του Κόμματος, ανέλαβε την πρωτοβουλία διεξαγωγής σειράς συνεδρίων των ορθοδόξων επισκόπων, ενεργοποιώντας κατ' αυτόν τον τρόπο αισθητά την εκκλησιαστική ζωή. Αρχικώς δόθηκε άδεια διεξαγωγής από 8 έως 13 Οκτωβρίου 1943 στη Βιέννη συνεδρίου ιεραρχών της Υπερορίου Ρωσικής Εκκλησίας, για την οποία από το 1941 η στάση ήταν πολύ επιφυλακτική και δυσμενής. Στη συνέχεια, τον Μάρτιο-Απρίλιο 1944 διεξήχθη ολόκληρη σειρά παρόμοιων συνεδρίων: δύο στη Βαρσοβία – των επισκόπων της Αυτοκεφάλου και της Αυτονόμου Ουκρανικής Εκκλησίας, στο Μινσκ – των ιεραρχών της Εκκλησίας της Λευκορωσίας και στη Ρίγα – των κληρικών της Εξαρχίας Βαλτικής του Πατριαρχείου Μόσχας.

Ταυτοχρόνως το υπουργείο των Κατεχομένων Ανατολικών Εδαφών επανήλθε στην παλαιά του ιδέα να υποστηριχθούν οι εθνικές Εκκλησίες και, πρωτίστως, να δημιουργηθεί μια ενιαία Ουκρανική Εκκλησία με προοπτική διεξαγωγής της Πανουκρανικής Τοπικής Κληρικολαϊκής Συνάξεως, ακόμη και της εκλογής Πατριάρχη, μάλιστα είχαν ήδη προεπιλεγεί δύο κατάλληλοι υποψήφιοι. Τον Μάιο του 1944 αρχιερείς τόσο της Αυτοκεφάλου, όσο και της Αυτονόμου Ουκρανικής Εκκλησίας ευρίσκονταν ήδη έπειτα από εκκένωση περιοχών στη Βαρσοβία. Το 1944 οι ναζί γενικότερα ανέπτυξαν μια εντυπωσιακή για το τέλος του πολέμου δραστηριότητα στον τομέα της εκκλησιαστικής πολιτικής. Αλλά ήταν η επίθεση του σοβιετικού στρατού, που παρενέβη στα σχέδια του υπουργείου. Οι Ουκρανοί αρχιερείς χρειάστηκε να απομακρυνθούν εσπευσμένως από τη Βαρσοβία στη Σλοβακία και ακόμη μακρύτερα.

Στις αρχές του 1945, τους τελευταίους μήνες του πολέμου, το υπουργείο των Κατεχομένων Ανατολικών Εδαφών του Ράιχ ασχολήθηκε ελάχιστα με τις εκκλησιαστικές υποθέσεις, οι οποίες, παράλληλα, συνέχιζαν να προσελκύουν την προσοχή της Γραμματείας του Κόμματος. Έτσι, στις 29 Ιανουαρίου ο Μπόρμαν έγραψε στον υπουργό Προπαγάνδας Γκαίμπελς ότι σχετικά με την εκλογή του νέου Πατριάρχη Μόσχας Αλεξίου Α΄ ούτε στον Τύπο, αλλά ούτε και στις ραδιοφωνικές εκπομπές δεν θα πρέπει να διατυπώνεται καμία άποψη. Προσπάθησαν να αποσιωπήσουν τις εκλογές, διότι απλώς δεν υπήρχαν επιχειρήματα για αντιπροπαγάνδα.

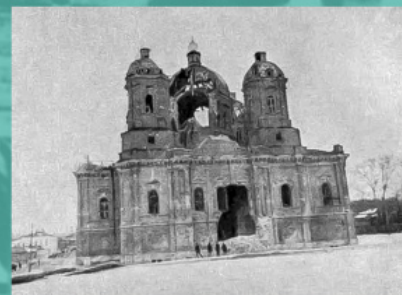
Οι πράξεις των ναζί προ της υποχώρησης από τις κατεχόμενες περιφέρειες – οι μαζικοί εμπρησμοί και οι λεηλασίες ναών, που έφθναν μέχρι και την αφαίρεση καμπανών, οι απελάσεις και οι δολοφονίες κληρικών συνηγορούσαν υπέρ της εχθρικής στάσεώς τους έναντι της Ορθοδοξίας. Μόνον στην Περιφέρεια του Λένινγκραντ οι ναζί κατέστρεψαν 44 ναούς, στην Περιφέρεια της Μόσχας περίπου 50 κ.ο.κ. Συνολικά, σύμφωνα με τον απολογισμό της Έκτακτης επιτροπής για τον εντοπισμό και τη διερεύνηση των κακουργημάτων των Γερμανο-φασιστών κατακτητών, κατέστρεψαν και προκάλεσαν ζημιές σε 1670 ορθόδοξους ναούς, 69 παρεκκλήσια και 1127 κτίρια άλλων θρησκευτικών λατρειών.

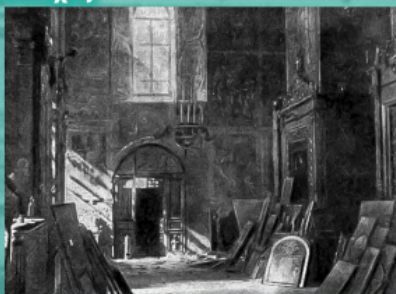
**Ο Πατριάρχης Μόσχας
και Πασών των
Ρωσικών Αλέξιος Α΄**

**Ερείπια της εκκλησίας στο χωριό
Σίλιμπουχόβο της Περιφέρειας
Μόσχας**

**Ο Ναός των Αγίων Μυροφόρων στην
πόλη Σέρπουχοφ στην Περιφέρεια
Μόσχας**

**Εσωτερικό του Ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου,
που καταστράφηκε και λεηλατήθηκε από τους Γερμανούς**

Η ραγδαία εξέλιξη της εκκλησιαστικής ζωής στα κατεχόμενα εδάφη της ΕΣΣΔ άρχισε αυθόρμητα και αμέσως προσέλαβε μαζικό χαρακτήρα. Η ναζιστική πολιτική περιοριζόταν στο διαμελισμό της Εκκλησίας, την εκμετάλλευσή της ως βοήθειας στη γερμανική διοίκηση και την εξάλειψη της Ορθοδοξίας μετά τη λήξη του πολέμου. Η επιδίωξη της «ατομικοποίησης» της θρησκευτικής ζωής εκδηλώθηκε με την υποστήριξη και ιεραρχών, οι οποίοι τάχθηκαν κατά του Πατριαρχείου Μόσχας. Εν τούτοις, σχεδόν σε όλα τα κατεχόμενα εδάφη αποκαταστάθηκε η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία, αν και σε ορισμένο βαθμό διχασμένη σε τρία τμήματα. Η δημιουργία εθνικών χωριστικών Εκκλησιών δεν κατορθώθηκε πουθενά, εκτός της Ουκρανίας, αλλά κι εκεί την ακολούθησε η μειονότητα των κληρικών και των πιστών. Όχι μόνον η θρησκευτικότητα των Ρώσων, αλλά και η Ρωσική Εκκλησία ως οργανισμός, αποδείχθηκαν πολύ πιο ισχυρές και ζώσες απ' ό,τι εκτιμούσαν οι ναζιστικές Αρχές.

Οι ναοί που άνοιξαν μετατράπηκαν σε κέντρα ρωσικής εθνικής αυτοσυνειδησίας, εκδήλωσης των πατριωτικών αισθημάτων. Γύρω τους συσπειρώθηκε σεβαστό μέρος του πληθυσμού. Μόλις μέσα σε τρία χρόνια κατοχής, υπό συνθήκες λιμού, ερημώσεως, ελλείψεως υλικών δυνατοτήτων, αποκαταστάθηκε περισσότερο από το 40% του προεπαναστατικού αριθμού εκκλησιών. Ο συνολικός αριθμός αυτών ανήλθε τουλάχιστον σε 9400. Επιπλέον, επανιδρύθηκαν περίπου 60 μονές – 45 στην Ουκρανία, 6 στη Λευκορωσία και 8-9 στη Ρωσική Σοβιετική Ομοσπονδιακή Σοσιαλιστική Δημοκρατία.

Οι συνέπειες της θρησκευτικής αναγεννήσεως στα κατεχόμενα εδάφη της ΕΣΣΔ ήταν τεράστιες. Είναι αναμφίβολο ότι επηρέασε σημαντικά στην αλλαγή της θρησκευτικής πολιτικής της σοβιετικής ηγεσίας κατά τα χρόνια του πολέμου. Η θρησκευτική άνοδος έδειξε ότι οι διωγμοί και οι διώξεις των

1920-1930 δεν κατόρθωσαν να καταστρέψουν την πίστη των ανθρώπων και τα θεμέλια της ενοριακής ζωής.

Η θρησκευτική ζωή στα κατεχόμενα εδάφη της ΕΣΣΔ αμέσως κατέστη πεδίο οξέος ιδεολογικού και προπαγανδιστικού ανταγωνισμού μεταξύ της ναζιστικής Γερμανίας αφενός και του σοβιετικού κράτους, του Πατριαρχείου Μόσχας, αφετέρου. Στην πρώτη φάση αυτού του αγώνα υπερτερούσε η Γερμανία, αλλά στη συνέχεια άρχισε να τον χάνει. Η εκκλησιαστική δραστηριότητα στις συνθήκες της κατοχής, όσο περνούσε ο καιρός όλο και περισσότερο ελεγχόταν από τη Μόσχα και το Ουλιάνοφσκ (έδρα του επικεφαλής της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας Μητροπολίτη Σεργίου Στραγκορόντσκι) από τον Οκτώβριο του 1941 έως τον Αύγουστο του 1943).

Από το 1943 το σοβιετικό στρατηγείο και το Πατριαρχείο συντονισμένα προχώρησαν σε επιθετικές ενέργειες. Εντατικοποιήθηκαν απότομα οι απόπειρες επεκτάσεως της επιρροής στη θρησκευτική ζωή στα κατεχόμενα εδάφη. Και εν μέρει είχαν επιτυχία, συνάφθηκαν σχέσεις με τους Μητροπολίτες Αλέξανδρο Ινοζέμτσεφ και Σέργιο Βοσκρεσένσκι και σειρά άλλων ιεραρχών. Ενισχύθηκαν σημαντικά και οι προπαγανδιστικές ενέργειες. Το αποτέλεσμα ήταν το 1943-1944 να αυξάνεται συνεχώς το μερίδιο των οπαδών του Πατριαρχείου Μόσχας μεταξύ των ιερωμένων των κατεχομένων περιφερειών. Μετά την εκδίωξη των ναζιστικών στρατευμάτων η συντριπτική μερίδα των ουκρανικών, λευκορωσικών, βαλτικών ορθοδόξων ενοριών σχετικά ανώδυνα εντάχθηκαν σε αυτό. Ακόμη ευκολότερη ήταν η υπόθεση για τα μοναστήρια. Σχεδόν όλα και κατά την περίοδο της Κατοχής θεωρούσαν ότι ανήκουν στην κανονική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Μόσχας. Συνεπώς, προς το τέλος του πολέμου η ναζιστική Γερμανία δεν ηττήθηκε μόνον στρατιωτικά και οικονομικά,

αλλά και στον τομέα της θρησκευτικής πολιτικής.

Μια πηγή: <https://mospat.ru/gr/authors-analytics/60983/>